744.

Foll. 10–59. Linn. 20. *Bhávaprakáṣae* capita quatuor prima, et quinti initium. (B.)

I. fol. 16[b]; II. fol. 41[a]; III. fol. 45[a]; IV. fol. 59[a].

Haec folia post annum 1816 exarata sunt. (WILSON 292[b].)

745.

Lit. Bengal. Charta Ind. Foll. 92. Long. 16½. Lat. 5½. Linn. 6.

Rugviniṣchayas, quo libro *Mádhavas*, Indukarae filius, octoginta morborum causas et symptomata (diagnosin) adumbravit. (A.) Incipit:

प्रणम्य जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारणं ।
स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं त्रैलोक्यशरणं शिवं ॥१॥
नानामुनीनां वचनैरिदानीं समासतः सद्भिषजां नियोगात् ।
सोपद्रवारिष्टनिदानलिङ्गो निबध्यते रोगविनिश्चयोऽयं ॥२॥
नानातन्त्रविहीनानां भिषजामल्पमेधसां ।
सुखं विज्ञातुमातङ्कमयमेव भविष्यति ॥३॥

निदानं पूर्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा । संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पंचधा स्मृतं ॥४॥[1] निमित्तहेत्वायतनप्रत्ययोत्थानकारणैः । *nidánam* áhuḥ paryáyaiḥ. *Prágrúpam* येन लक्ष्यते ॥५॥ उत्पित्सुरामयो दोषविशेषेणानधिष्ठितः । लिंगमव्यक्तमल्पत्वाद्व्याधीनां तद्यथायथं ॥६॥ tad eva (i. e. púrvarúpam) *vyaktatám* yátam *rúpam* इत्यभिधीयते । संस्थानं व्यंजनं लिंगं लक्षणं चिह्नमाकृतिः ॥७॥[2] हेतुव्याधिविपर्यस्तविपर्यस्तार्थकारिणां । औषधान्नविहाराणामुपयोगं सुखावहं ॥८॥ vidyád *upaṣayam* व्याधेः स हि सात्म्य इति स्मृतः । विपरीतोऽनुपशयो व्याध्यसात्म्याभिसंज्ञितः ॥९॥ यथादुष्टेन दोषेण यथा चानुविसर्पता । निर्वृत्तिरामस्यासौ *sampráptir* जातिरागतिः ॥१०॥

Morbos singulos hoc ordine disposuit: 1. *jvara*, febris. Incipit: दक्षापमानसंक्रुद्धरुद्रनिःश्वासंभवः । ज्वरोऽष्टधा पृथग्द्वंद्वसंघातागंतुजः स्मृतः ॥१॥ मिथ्याहारविहाराभ्यां दोषा ह्यामाशयाश्रयाः । बहिर्निरस्य कोष्ठाग्निं ज्वरदाः स्यू रसानुगाः ॥२॥ स्वेदावरोधः संतापः सर्वांगग्रहणं तथा । युगपद्यत्र रोगेषु स ज्वरो व्यपदिश्यते ॥३॥ 2. *atísára*, dysenteria: गुर्वतिस्निग्धरूक्षोष्णद्रवस्थूलातिशीतलैः । विरुद्धाध्यशनाजीर्णैरसात्म्यैश्चातिभोजनैः ॥१॥ स्नेहाद्यैरतियुक्तैश्च मिथ्यायुक्तैर्विषैर्भयैः । शोकदुष्टांबुमद्यातिपानैः सात्म्यर्तुपर्ययैः ॥२॥ जलातिरमणैर्वेगविघातैः कृमिदोषतः । नृणां भवत्यतीसारो लक्षणं तस्य वक्ष्यते ॥३॥ 3. *grahaṇíroga*, diarrhoea: अतीसारे निवृत्तेऽपि मंदाग्नेरहिताशिनः । भूयः संदूषितो वह्निर्ग्रहणीमभिदूषयेत् ॥१॥ एकैकशः सर्वशश्च दोषैरत्यर्थमूर्छितैः । सा दुष्टा बहुशो भुक्तमाममेव विमुंचति ॥२॥ पक्वं वा सरुजं पूति मुहुर्बद्धं मुहुर्द्रवं । ग्रहणीरोगमाहुस्तमायुर्वेदविदो जनाः ॥३॥ 4. *arṣas*, haimorrhois: पृथग्दोषैः समस्तैश्च शोणितात्सहजानि च । अर्शांसि षट्प्रकाराणि विद्याद्गुदवलित्रये ॥१॥ दोषास्त्वङ्मांसमेदांसि संदूष्य विविधाकृतीन् । मांसांकुरानपानादौ कुर्वंत्यर्शांसि ताञ्जगुः ॥२॥ 5. *agnimándya* (dyspepsy), 6. *ajírṇa* (indigestion), 7. *vishúchiká* (cholera), 8. *alasaka* (drum-belly), 9. *vilambiká* (constipation)[3]: मंदस्तीक्ष्णोऽथ विषमः समश्चेति चतुर्विधः । कफपित्तानिलाधिक्यात्तत्साम्याज्जाठरोऽनलः ॥१॥ विषमो वातजान्रोगांस्तीक्ष्णः पित्तसमुद्भवान् । करोत्यग्निस्तथा मंदो विकारान्कफसंभवान् ॥२॥[4] 10 (fol. 14[a] = B. 55[a] = C. 17[a]) *kṛimi*, vermes: कृमयस्तु द्विधा प्रोक्ता बाह्याभ्यंतरभेदतः । बहिर्मलासृग्विड्जन्मभेदाच्चतुर्विधाः ॥१॥ 11. *páṇḍu*, icterus: पांडुरोगाः स्मृताः पंच वातपित्तकफैस्त्रयः । चतुर्थः संनिपातेन पंचमो भक्षणान्मृदः ॥१॥ व्यवायमम्लं[5] लवणानि मद्यं मृदं दिवास्वापमतीव तीक्ष्णं । निषेवमाणस्य प्रदूष्य रक्तं दोषास्त्वचं पांडुरतां नयंति ॥२॥ Hujus morbi species duae 12. *kámalá* (kumbhakámalá) et 13. *halímaka* exstant. 14. *raktapitta*, haemorrhagia: घर्मव्यायामशोकाध्वव्यवायैरतिसेवितैः । तीक्ष्णोष्णक्षारलवणैरम्लैः कटुभिरेव च ॥१॥ पित्तं विदग्धं स्वगुणैर्विदहत्याशु शोणितं । ततः प्रवर्तते रक्तमूर्ध्वं वाधो द्विधापि वा ॥२॥ ऊर्ध्वं नासाक्षिकर्णास्यैर्मेढ्रयोनिगुदैरधः । कुपितं रोमकूपैस्तु समस्तैस्तत्प्रवर्तते ॥३॥ 15. *rájayakshman*, phthisis pulmonalis: वेगरोधात्क्षयाच्चैव साहसाद्विषमाशनात् । त्रिदोषो जायते यक्ष्मा गदो हेतुचतुष्टयात् ॥१॥ कफप्रधानैर्दोषैस्तु रुद्धेषु रसवर्त्मसु । अतिव्यवायिनो वापि क्षीणे रेतस्यनंतराः । क्षीयंते धातवः सर्वे ततः शुष्यति मानवः ॥२॥ 16. *kása*, tussis: धूमोपघाताद्रजसस्तथैव व्यायामरूक्षान्ननिषेवणाच्च । विमार्गगत्वादथ भोजनस्य वेगावरोधात्क्षवथोस्तथैव ॥१॥ प्राणो ह्युदानानुगतः प्रदुष्टः संभिन्नकांस्यस्वनतुल्यघोषः । निरेति वक्त्रात्सहसा स दोषो मनीषिभिः कास इति प्रदिष्टः ॥२॥ 17. *hikká*, singultus: विदाहिगुरुविष्टंभिरूक्षाभिष्यंदिभोजनैः । शीतपानाशनस्थानरजोधूमातपानिलैः ॥१॥ व्यायामकर्मभाराध्ववेगाघातापतर्पणैः । हिक्का श्वासश्च कासश्च नृणां समुपजायते ॥२॥ मुहुर्मुहुर्वायुरुदेति सस्वनो यकृत्प्लिहांत्राणि मुखादि वाक्षिपन् । स घोषवानाशु हिनस्त्यसून्यतस्ततस्तु हिक्केत्यभिधीयते बुधैः ॥३॥ 18. *ṣvása*, asthma: महोर्ध्वच्छिन्नतमकक्षुद्रभेदैस्तु पंचधा । भिद्यते स महाव्याधिः श्वास एको विशेषतः ॥१॥ प्राग्रूपं तस्य हृत्पीडा शूलमाध्मानमेव च । आनाहो वक्त्रवैरस्यं शंखनिस्तोद एव च ॥२॥ यदा स्रोतांसि संरुध्य मारुतः कफपूर्वकः । विष्वग्व्रजति संरुद्धस्तदा श्वासान्करोति सः ॥३॥ 19. *svarabheda*, raucitas: अत्युच्चभाषणविपाध्ययनाभिघातसंदूषणैः प्रकुपिताः पवनादयस्तु । स्रोतःसु ते स्वरवहेषु गताः प्रतिष्ठां हन्युः स्वरं भवति चापि हि षड्विधः सः ॥१॥ 20 (fol. 22[b] = 81[b] = 28[b]). *arochaka*, nausea: वातादिभिः शोकभयातिलोभक्रोधैर्मनोघ्राशनरूपगंधैः । अरो-

---

[1] Quae sequuntur, collatis codicibus B. C. et commentarii ope emendata sunt.

[2] Haec sex vocabula *rúpae* synonyma sunt.

[3] Nomina uncis inclusa e Wisei libro extracta sunt.

[4] In codice *C. bhasmaka* (bulimy) additur.

[5] व्यायाममम्लं A.